

Frit NORDEN

37. årgang • nr. 2 • 2009

Stormvejr og sikkerhed

Årets nordiske folkerigsdag på Nordisk Folkecenter for Vedvarende Energi viste alle deltagerne vindens og vandets energi, og klarlagde også sammenhængen mellem sikkerhed, selvforsyning og miljø

De omkring 35 deltagere, der samledes i Thy, fik under rundvisningen blandt de mangfoldige eksperimenter med energi og miljø på Folkecentret, og under turen rundt i Thys fantastiske og stormomsuste landskab set og bogstaveligt talt følt potentialet i den vedvarende energi.

Folkecentrets hjemkommune, Thisted, er i dag, med Folkecentret som drivkraft og takket være samarbejde med virksomheder, myndigheder og borgere, selvforsynende med energi. Også dette demonstrerer, hvilke muligheder folkecentrets arbejde åbner for. Jane Kruse, Preben Maegaard og Bertel Bolt-Jørgensen var de kyndige eksperter og guider på stedet.

Folkecentret er det ideelle sted til at bekræfte bæredygtigheden og styrken i de eksperimenter, der har gjort Norden til et fremtidsværksted af global betydning. Men den samfundstænkning, der i dag er den dominerende, ligger milevidt fra den tænkning, der for årtier siden igangsatte eksperimenter med vindmøller, selvforsyning, alternative boformer m.m..

Hvor dybt tidens herskende ideer truer netop de værdier, Frit Norden og mange miljø-, freds- og solidaritetsorganisationer kæmper for, fremgik af de økonomiske og politiske analyser, folkerigsdagen præsenteredes for af bl.a. Bjarni Hardarson; Island, Ole Wiig, Norge, Gullbjørg Røisli, Norge og Antti Pessonon og Mauri Nygaard fra Finland. Ikke mindst EUs rolle i nedbrydningen af disse nordiske værdier blev klarlagt.

Et andet område, hvor Norden har gode, men truede traditioner, er det sikkerhedspolitiske. Med udgangspunkt i den rapport om nordisk sikkerhedspolitisk samarbejde, som den tidligere norske udenrigsminister Thorvald Stoltenberg har udarbejdet (omtalt i forrige nummer af Frit Norden), diskuterede Ditte Staun, Danmark, Ingela Mårtensson, Sverige og John Dale, Norge, perspektiverne for en fortsat fælles nordisk indsats for nedrustning og fred. Også en sådan indsats trues af EU. Men diskussionen klarlagde også den afgørende sammenhæng, der eksisterer mellem fred og ned-

*"Mød de energiske thyboer" –
Logo for Thisted kommunes
energipolitik*

rustning og en løsning af de konfliktskabende energi- og klimaproblemer.

At tænke globalt og handle lokalt, og have et økonomisk system i overensstemmelse med de bæredygtige idealer, vi kæmper for og har haft i Norden, er fortsat vejen frem, hvis vi skal løse de udfordringer, kloden står overfor.

Hvis folkerigsdagen blotlagde de stærke kræfter, der trækker i modsat retning, viste den også med både argumenter og eksemplets magt, at en løsning af problemerne er mulig. Jeg tror, at alle deltagere drog fra Thy med en stærk inspiration og tro. En varm tak til alle oplægsholdere og til Nordisk Folkecenter for Vedvarende Energi for den inspiration, og til Letterstedska Föreningen og til Nordisk Kulturfond for økonomiske tilskud, der muliggjorde gennemførelsen af mødet og udgivelsen af dette blad med dets oplæg og analyser.

Jesper Morville

Energiforsyningen skal tilbage til borgerne

Man bringer vindmøllerne ind i den lange tradition ved at lade dem være ejet og drevet af almennyttige selskaber

Jane Kruse og Preben Maegaard, Nordisk Folkecenter

Vi mener, det er det rigtige, at energiforsyningen bliver givet tilbage til borgerne.

Fremtidens energiselskaber, hvori vindmøllerne indgår, skal således som det allerede er tilfældet indenfor offentlig forsyningsvirksomhed for fjernvarme, vand og kraftvarme, ledes af bestyrelser, som ikke er private investorer. Her arbejder bestyrelserne uegennyttigt for at skaffe forbrugerne el og varme til lavest mulige priser. Vindmøllelaugene ikke må forveksles med forbrugerejede energiselskaber; man deltager trods alt i et vindmøllelaug som investor med udsigt til et kontant afkast.

ÅBENHED OG LOKAL ACCEPT

Vi har set nok af protester og underskriftsindsamlinger, når udefrakommende entreprenører, herunder de store energiselskaber, trænger ind i et lokalområde. Vindmølleudbygningen er for vigtig til at borgerne i lokalsamfundet ser sig nødsaget til at protestere. Om ikke af andre grunde, så er almennyttigt ejerskab vejen frem for at

opnå den nødvendige lokale accept af de store vindmøller.

NEJ TIL LANDSPLANDIREKTIVER

Ganske uanset hvor omhyggeligt man planlægger vindmøllernes visuelle indpasning i landskabet, skyggekastning fra vingerne etc., så forandrer især store vindmøller det lokale miljø særdeles meget. Det har beboerne i lokalsamfundet lov til at have en mening om. Man skal ikke forvente, at de vil stå og klappe i hænderne på grund af den sparede CO₂, som er hele samfundets problem og forpligtelse.

Det er direkte upassende i et demokratisk samfund med trusler om landsplandirektiver at ville gennemtvinge opstilling af investormøller. Reelt er der tale om ekspropriering til gavn for private interesser. Det vil være overgreb på befolkningen i landdistrikterne. Vi har i pressen kunnet læse, at Dansk Vindmøllelaug støtter landsplandirektiver. Men vedvarende energi og CO₂-politikken må ikke blive så hellig, at man tilsidesætter andre vigtige samfundshensyn.

PRIVAT EJERSKAB ER HISTORIE

Det private ejerskab til vindmøllerne er ikke en naturlov men historisk betinget. Da vindmøllerne i 1980'erne var små og nærmest til selvforsyning, var de ikke attraktive for energiselskaberne. Derfor fik vi enkeltmandseje til vindmøller, eller, når folk gik sammen, så var det vindmøllelaug. Tyve år senere er situationen en helt anden. Selv om vindmøllerne ikke længe er til selvforsyning, har man ikke fået justeret ejerskabet. Konsekvensen heraf koster samfundet og forbrugerne dyrt, fordi kapitalisering af grunde og skrotningsmøller har gjort nye vindmøller alt for dyre. Vi har beregnet, at de er op til 50% dyrere, end dersom man "normaliserede" ejerskabet af vindmøllerne.

OLIGOPOLERNES HALEHÆNG

Når Dansk Vindmøllelaug vil fremme forbrugerejede, lovmæssigt sikrede laugsmøller som vedhæng til DONG's og Vattenfall's store projekter, bevæger man sig således ud på en skrøbelig is. Hvorfor skulle de opstille i Danmark, når afkastet er større i andre lande? Det fremtidssikre er derfor at gøre vindmøllerne til et led i en nyt, decentralt forsyningsystem med vedvarende energi.

SE TIL THISTED, SAMSØ OG ÆRØ

Man bringer vindmøllerne ind i den lange tradition ved at lade dem være ejet og drevet af almennyttige selskaber som lokal, offentlig forsyningsvirksomhed i samkøring med biomasse, geothermi, solenergi mv. Ingen vedvarende energiform kan jo stå alene, især ikke vindmøllerne. Derfor skal der kombineres og integreres. Nogle steder er man allerede i fuld gang hermed. Der er gode forbilleder for resten af samfundet i Thisted kommune, på Samsø og på Ærø, for at pege på nogle udkantsområder, hvor man ved egne kræfter har gennemført meget store investeringer i fremtidens energiinfrastruktur. Når man kan løfte en sådan opgave i de nævnte lokalsamfund, så kan man det overalt i Danmark- og Norden.

Jane Kruse forklarer om bølgeenergi (Foto: Jesper Morville)

Thisted er førende i klimaløsninger

Lederen af Nordisk Folkecenter og Danmarks grand old man inden for vedvarende energi Preben Maegaard rejser kloden rundt for at fortælle om Thistedes klimaresultater

Foto: Nordisk Folkecenter

I foråret var Preben Maegaard til Den 12. Chitech konference blev afholdt i Beijing 24. til 25. maj 2009. Konferencen fandt sted i ”The Great Hall of the People”, som udgør den ene side af Tiananmen pladsen (Den himmelske freds plads). Og det er blot ét af mange foredrag ude i den store verden Preben Maegaard var inviteret til at tale om integration af store mængder vindelektricitet i specielt lokale net. Erfaringerne fra Thy, hvor elforsyningen er 100% vedvarende energi, blev brugt som case.

Han fortæller blandt meget andet, at

- Thisted er selvforsynende:
- Thisted og mindre byer i kommunen bruger fjernvarme. 86 % af al varme i Thisted kommune kommer fra vedvarende energi.
- Thisted er selvforsynet med elektricitet. Vindkraft (226 vindmøller) dækker 80 % af elbehovet – resten kommer fra biogas og VE-baseret kraftvarmeværk.
- Der er flere kraftvarmeværker i kommunen. De bruger naturgas eller flis, træpiller og affald.

og at

Thisted har en lokalt produceret elforsyning.

Se mere på: *Klimaløsninger Thy & Mors*, som er en

del af Nordisk Folkecenter for Vedvarende Energi:

www.klimalosninger.dk

og

Thisted kommunes hjemmeside:

<http://www.thisted.dk/energiskethy-boer>

Hvad er Nordisk Folkecenter for Vedvarende Energi?

Gennem forskning og udvikling skaber Folkecenteret innovation indenfor vedvarende energiteknologier. I samarbejde med målgruppen, de mindre og mellemstore virksomheder, udvikler staben af ingeniører og biologer nye miljørelaterede produkter med stort vidensindhold. Opbygning af viden foregår gennem forsøg, teknologioverførsel og samarbejde med brugerne, hvilket resulterer i prototyper, demonstrationsanlæg og dokumentation indenfor førkommercielle teknologier såsom bølgekraft, bygningsintegrerede solceller samt planteolie og brint til transport. En række eksperimentelle bygninger og talrige forsøgsanlæg illustrerer forskningens karakter. Desuden arbejdes der med energibesparelse og besparel-

teknologier.

Folkecenterets afdeling i Afrika gennemfører programmer indenfor vedvarende energi. Viden og resultater udveksles igennem et omfattende internationalt netværk og formidles til interesserede brugere i form af besøgsvirksomhed, studieophold og publikationer. Aktiviteterne bringer Folkecenteret i hyppig kontakt med myndigheder, politikere og medier.

Historie

“Nu skal der ske noget praktisk. Vi må vise befolkningen alle alternativerne til atomkraften”. Det var beskeden fra miljøminister Lone Dybkjær på det stiftende møde for Folkecenteret på Vildsund

Strand Hotel den 8. marts 1982, hvortil Lone var inviteret som hovedtaler. Allerede samme aften tegnede 60 sig som medlemmer af støttekredsen, så det blev en flyvende start, der også gav overskrifter i aviserne.

Selv om der siden er sket en udvikling indenfor vedvarende energi i Danmark, er det kun nogle få vedvarende energi-områder, der reelt er kommercielle: store vindmøller, solvarme, halm- og træfyring samt en begyndende udvikling indenfor biogas.

Læs mere på www.folkecenter.net

Da Thy kom på verdenskortet

Aage Rosendal Nielsen var et uddannelses-ideologisk fyrtårn, der ville forene det boglige og det menneskelige. Folkecentret skylder hans tanker meget

Leif Kajberg, medlem af Frit Norden Danmarks styrelse

Da jeg ankom til Nordisk Folkecenter for Vedvarende Energi for at deltage i årets folkerigsdag, fik jeg som flere andre anvist logi i Skibsted Fjord-bygningen, i kursuscentret. Det viste sig, at jeg var blevet indkvarteret i noget, der lignede et bibliotek! På et af bordene lå der en stak bøger med forfatternavnet *Aage Rosendal Nielsen*. Med ét var min nysgerrighed vakt, og jeg blev hurtigt helt høj. Jeg stødte på papirer om *Verdensuniversitetet*, det syntes jeg virkede en lille smule bekendt, og så begyndte jeg forsigtigt at blade i scrapbøger og studere billederne.

John Lennon was here

Jeg fandt hurtigt ud af, at der havde eksisteret et venskab mellem den verdensberømte *beatle* John Lennon og den – i hvert fald for mig – spændende og ukendte mand Aage Rosendal Nielsen. Lennon havde ligefrem været i Thy for mange år siden i perioden lige efter Ungdomsoprøret og '68. Stadig flere brikker faldt efterfølgende på plads, og jeg blev klar over, at kursusbygningen på Folkecentret nu rummer det bibliotek, der oprindeligt var tilknyttet Thy-lærestedet *New Experimental College*. Samlingen er nu opstillet i en slags mindestue for Aage Rosendal. Forestillingen om et verdensuniversitet slår rod her, i Thy, nærmere bestemt i Skyum Bjerger, og stifteren af dette universitet er Aage Rosendal Nielsen. Udgangspunktet er det internationale uddannelsessted *New Experimental College*, som blev startet i København men flyttede til Thy i 1966. Faktisk var Nordisk Folkecenter for Vedvarende Energi oprindeligt en del af *Nordenfjord World University*.

Fornyerskikkelse med internationalt udblik

Denne korte opsats om Aage Rosendal fokuserer primært på hans skrift fra 1971 *Kære venner og naboer – tanker om et verdensuniversitet norden for lov og ret*. Den bog, som jeg stødte på i Rosendal Nielsen-samlingen på Nordisk Folkecenter. Der kunne lægges mange brikker til en mosaik omkring hans liv og virke som igangsætter, dynamo, uddannelsespionér og kosmopolit. Det tillader pladsen ikke. Der er derfor mange facetter og spørgsmål, som jeg vil lade ligge i denne ombæring, specielt Verdensuniversitetets udvikling i årtierne efter forankringen i landsdelen Thy og indtil Rosendals død i 2003. Det gælder ligeledes samtidens reaktioner og eftertidens vurdering af Rosendals samlede indsats. *Kære venner og naboer* har, som titlen klart siger, adresse til lokalområdets beboere, til de mange mennesker i hjemegnen i Thy, som Rosendal løbende var i kontakt med. Han henvender sig til egnens folk, til sine netværker, vennekredsen, de lokale håndværkere og handlende og landbrugerne. Ærindet er at forklare, hvad det egentlig er han går rundt og laver i Skyum Bjerger sammen med nogle få ligesindede, hvorfor han målbevidst, sammen med sin amerikanskfødte kone Sara, erhverver og ombygger gode og solide landejendomme til helt andre formål. Verdensuniversitetet voksede ved knopskydning, og hver gang Aage Rosendal fik en god idé, måtte han købe eller leje en gård og danne et nyt studiecenter, hvor alle underviste hinanden, lavede mad og spiste festmiddage hver fredag. Det ligger ham på sinde at forklare, hvorfor der er dette rykind af fremmede mennesker fra USA og andre lande. Det er et enestå-

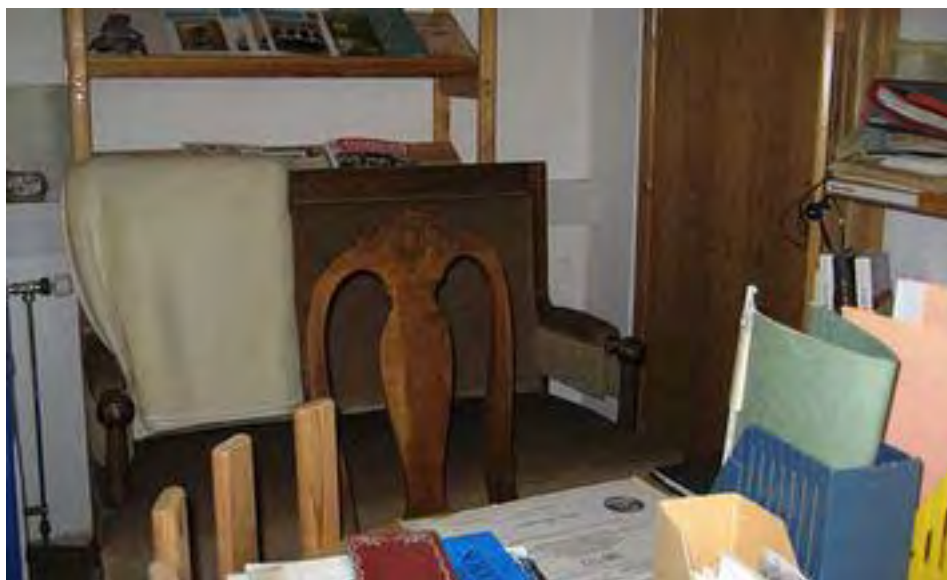
ende formidlings- og brobyggerarbejde, han har gang i, for han har påtaget sig opgaven at forklare i detaljer, hvad det er for storslåede syner, han tumler med og prøver at virkeliggøre, og hvad det er for erfaringer, han har gjort i pionerårene. Men formålet er også at fyre op under naboerne og lokalsamfundene, der nok kunne være lidt skeptiske, og få dem til at forholde sig til idéerne, hvor tovlige de end måtte synes: ”Så denne bog, kære venner og naboer, håber jeg, vil blive en almindelig snak mellem almindelige mennesker, og eftersom jeg nu her indleder, venter jeg også, at I vil svare igen” (s. 11).

Alt gik ikke efter bogen

Selvklart løb han sig stavere i livet undervejs, store brød blev slået op, og nogle klaskede sammen; skuffelser og tilbageslag har der været mange af. Men han lod sig ikke slå ud af modgang og lærte sig at se positive elementer i de vanskeligheder, han stødte ind i. En kantet person kunne således rumme potentialer, der kunne komme til udfoldelse under de rigtige vilkår. Et sted i bogen skriver han: ”Vi må spørge: hvad har vi til fælles – i stedet for: Hvad skiller os?” (s. 15). Det er store ambitioner, der udfoldes i bogen. Ikke mindst de planer, som udkastes for at involvere hele lokalbefolkningen i området, eller det meste af den. Rosendal henvender sig direkte til de lokale beboere for at få støtte, hjælp og opbakning. Han er ude efter deres aktive medvirken fx til at huse tilrejsende studerende og lærere, men også med hensyn til at stille ressourcer og faciliteter til rådighed og danne lokale studiecentre, ja endog fungere som undervisere! For der er jo lokale, der i kraft af deres erhverv sidder ind med faglige kundskaber og omfattende praktisk viden, som de må kunne formidle til internationale studerende. Eksempelvis kunne den kendte landmand og EF-modstander Jens Kirk jo tage sig på at undervise i landbrug!

Æ Verdensuniversitet ophørte i 1991

Fra midten af 1970'erne og op gennem 80'erne kneb det i stigende grad med at tiltrække studerende og lærere til de alternative undervisningsforløb, og projektet løb også ind i økonomi-

ske vanskeligheder med underskud på driften. Da der nu ikke længere var grundlag for Verdensuniversitetet, blev gården i Skyum Bjerge solgt til Hildur og Ross Jackson, der omdøbte stedet til Gaia Fjordvang med visioner for en økologisk landsby.

Et fyrtårn

Et grundlæggende formål med New Experimental College var således at kombinere bærende principper fra folkehøjskolen med akademiske studier. På helt kort form: At forene det boglige og det menneskelige. Han var tidligt ude med idéer og arbejdsformer, som senere i et vist omfang er blevet en naturlig del af fx universiteternes internationaliseringsaktiviteter, eksempelvis lærer- og studenterudvekslinger og internationale hold med deltagere fra nær og fjern. Men nogle af de fornyende principper, der lå til grund for studierne i Skyum Bjerge og på de tilknyttede centre inden for Verdensuniversitetet, kan godt tåle at blive genopfrisket. Helt central var friheden til at studere selvvalgte emner efter egne metoder og i eget tempo, i et internationalt studiefællesskab, fri for strukturvang og i tæt samklang med en egns mennesker, traditioner, historie og helt specielle natur og kultur. Måske er nogle af idealerne og arbejdsformerne utidssvarende, men der er stadig nok af inspiration at hente i en tid, hvor internationaliseringen af de højere uddannelser i stort omfang er baseret på detaljerede strukturer og regler og i en europæisk sammenhæng desuden tilsig-

ter et vist mål af harmonisering. Tænk blot på EU's tiltag og retningslinier på uddannelsesområdet.

Ånden fra Skyum

I Skyum Bjerge kom der folk med forskellige religiøse baggrunde deriblandt buddhister, hinduer og jøder og også ateister, ”og hver gang er vores tankevirksomhed blevet stimuleret og udvidet af disse oplevelser” (s. 138). I dag må man konstatere, at flere Rosendals idealer og budskaber er dugfriske og ligefrem provokerende i en tidsalder præget af fremmedangst, normalitetstilbedelse og national selvtilstrækkelighed. Vi lever i en tid, hvor frisindet er under pres, hvor nysgerrigheden og rummeligheden i forhold til andre kulturer, livsformer og tankesæt har trange kår, og hvor man er utrolig optaget af at hævde egne værdier og af at udelukke uønskede individer. Hvor det for Rosendal gjaldt om at bygge broer og skabe forbindelser mellem mennesker i udviklende fællesskaber, at etablere et læringsmiljø i vekselvirkningen mellem tradition, lokalsamfund, mangfoldighed og globalt udsyn, har den herskende politiske dagsorden som et markant værdimæssigt omdrejningspunkt at bygge mure og forskanse sig. At stå urokeligt fast på sit eget. Som kontrast hertil gjorde ophavsmanden til Verdensuniversitetet sig spændende tanker om nødvendigheden af en fælles menneskelig sammenhæng og et universelt livssyn.

På Folkerigsdagens grund

Rosendal var eller er om nogen folkerigsdagens mand. Vi har godt nok aldrig gjort brug af ham i forbindelse med nordisk folkerigsdag, men hans sans for at koble det lokale og det globale, hans bevidsthed om, hvad græsrodde og folkelige kræfter kan udrette og hans udsyn og mellemfolkelige engagement understreger hans aktualitet i en folkerigsdagssammenhæng. Det gælder ligeledes hans fremhævelse af selvforvaltning og hans insisteren på basisdemokrati, dialog og viljen til indlevelse i andres tankegang. Og hensynet til mindretallet i et demokrati. Han og Sara var fra starten meget optaget af det gamle nordiske ting som demokratisk styreform. Derfor blev tingsystemet indført på New Experimental College og anvendt som et ”praktisk og åndeligt redskab for os alle sammen på NEC” (s. 77).

Aage Rosendal var også på sine gamle dage aktiv i arbejdet for fred og verdensomspændende forståelse og folkeoplysning, og han tog initiativ til et Verdensuniversitet for ældre, et debatforum for verdens ældre om en bedre og mere fredelig verden. I den brogede ballast, som Aage Rosendal medbragte, indgik Grundtvig og Christen Kolds tanker og idéer hentet fra højskole og andelsbevægelse; en del af dette tankegods og de principper, der vandt indpas i Verdensuniversitetets undervisning, matchede i eminent grad 68'ernes forestillingsverden.

Læs mere om Aage Rosendal Nielsen på Folkecentrets websider: http://www.folkecenter.net/dk/folkecenter/aage_rosendal_nielsen/

Rigtig god er en feature i DSBs blad Ud & se, november, 2000. Titlen er ”Verdensmanden fra Thy.”

Aage Rosendal Nielsen

Vad ont har euron åsamkat Finland?

Hur euron påverkat Finlands ekonomi, en jämförelse med de andra nordiska länderna

Mauri Nygård, fil. lic.

Finland är det enda nordiska land vars valuta är euro. Euron är högt prisad, ”stabil och stark”. Likväl har inte de övriga nordiska länderna undgått eurons välsignelse. Effekten blev dock märkbar som förebud redan innan

Maastrichtavtalet slöts 1992. I de gamla EEC/EG-länderna var ett snävt valuta-kursmellanrum i bruk sedan 1972.

I Norden var det bara Danmark som från tidigare var medlem i Europeiska gemenskapen (sedan 1973), men vid ingången av 1990-talet inlämnade de andra nordiska länderna utom Island i sina medlemsansökningar. Island

har först nu i juli 2009 inlämnat sin ansökan. Island och Norge är dock med i det Europeiska ekonomiska samarbetsområdet EES, som också i Finland och Sverige omfattades 1994 innan medlemskapet i Europeiska Unionen trädde i kraft. Grönland utträdde ur EEC 1985.

Integrationsdepression

De länder som eftersträvade inträde i Europeiska Unionen fick genom Maastrichtfördraget 1992 officiella stränga villkor för sitt inträde bland annat om valutans stabilitet. Målet var en gemensam valuta, numera euro, inom ramen för en ekonomisk monetär union (EMU). Inledningsvis kallades den kalkylmässiga valutaenheten på franska ”ecu”, men det tyska namnet blev slutligen officiellt euro. I praktiken hade Maastrichtfördraget förberetts sedan senare hälften av 1980-talet både för de gamla EG-länderna och de nya kandidatländerna. Det väsentliga var att det planerades stränga inträdesvillkor för penningunionen som Finland noga och hårdnackat ville följa trots att de stred mot Finlands egna intressen. Vissa eftersträvade kanhända depression. Det krävdes bl.a. flera år av stabil valuta och att statsbudgeten inte fick visa underskott.

En djupare integration eftersträvades redan i och med att valutahandeln avreglerades i mitten av 1980-talet. Det utifrån inströmmande kapitalet lockade Finland att investera och åstadkom i början en byggnadsboom med högkonjunktur och inflation. Finskt arbete och finska produkter blev dyra jämfört med i många andra länder, speciellt länder utanför Väst-

europa. Valutan var övervärderad, men devalvering fick inte ske, hela ordet fick inte ens uttalas eller skrivas. De modigaste finländarna skrev en bokstav, ett stort D. Som bevis på beslutsamhet företogs en 4 procents revalvering våren 1989 i en situation då motsatsen, en devalvering, hade bort göras.

För att försvara valutans värde måste räntenivån höjas till skyarna. Följden av det hela var en depression, en integrationsdepression ur vilken landet repade sig bara med 40 procents devalveringar. Första gången tvingades vi ge efter hösten 1991 och andra gången följande höst. Finlands exempel följdes också i många andra länder som ville in i Europeiska Unionen, Sverige, Norge, Storbritannien, Spanien och Italien t.ex.

Hela Europa blev lidande, varje land på sitt sätt, av integrationsdepressionen, men det talades mycket tyst i Finland om problemen i de andra länderna. Depressionen skyldes hos oss på den vanliga medborgaren och arbetaren. Vi hade levt över våra tillgångar, sades det. I ett visst skede blev bankdirektörerna syndabockar och till syndabock utsågs också östhandelns nedgång, alltså handeln med Ryssland.

Massmedia i Finland har fortfarande inte märkt att det var depression också utomlands till och med i Sverige. Hos oss var depressionen dock värst på grund av att statens politik förvärrade läget. Den inhemska efterfrågan försvagades med alltför små löneförhöjningar och regelrätta lönesänkningar. Om det hade gått upp att också grannarna lider, hade det krävts konstateranden om att arbetskraften i

Frit NORDEN

Redaktion:

Frit Norden, Danmark:

Luise Pihl (ansvarshavende)
skrothoj@mail.dk

Jesper Morville

JesperMorville@mail.dk

Leif Kajberg

Leif_Kajberg@hotmail.com

Jakob Buhl

NordenDebat@yahoo.se

Hanne Kock

hannekock@post.tele.dk

Fritt Norden, Norge:

John Dale

j.dale@online.no

Fritt Norden, Sverige:

Jörgen Bengtson

jorgen@infopress.se

Gunilla Winberg

gunri@telia.com

Abonnement: Dkr. 200-

Tryk: NOTAT GRAFISK

alla nordiska länder och i Västeuropa i allmänhet samtidigt förslöats. Först politikerna, sedan medierna beskyllde bara finländarna för lättja och slösaktighet - för konsumtionsfestandet.

I landet iscensattes spar-talkon (talko: alla hjälper till utan ersättning) riktade mot den privata konsumtionen och statsmakten bidrog med egna sparåtgärder och försämrade först de äldres pensioner. Därefter har statsmakten fortsatt på sparlinjen, dvs. försvagat socialskyddet och kört ner välfärdsstaten. Risken är minimal, kommunisthotet är borta. Statsmakten har också sparat bort sina egna inkomster genom att sänka skatterna för de rika och högavlönade, precis som i alla nordiska länder.

Med siktet inställt på euron skulle alla inom EU-området i början av 1990-talet hålla sin valuta stark och stabil och krympa den offentliga sektorn. Varor från Europa var dyra, det investerades inte någonstans ordentligt eller konsumerades. Först när valutahandeln avreglerades blev det högkonjunktur, men sedan följde en efterfrågedepression, den första integrationsdepressionen.

Medlemsansökningar och medlemskap

Depressionen skapade i termer av marxistisk retorik en revolutionär situation. I Sverige skapade regeringen en skräckbild av den kommande ekonomiska utvecklingen, ”sparbehovet” och inlämnade snart därefter sommaren 1991 in ansökan om medlemskap i EG. Finland följde efter följande år, likaså Norge. Folkomröstningarna var 1994 och Finlands och Sveriges EU-medlemskap trädde i kraft vid ingången av 1995.

Norge förkastade medlemskapet i folkomröstningen 1994, såsom skett redan 1972, och Sverige avstod ensidigt från valutaunionen EMU. En folkomröstning om EMU/euron ordnades i Sverige 2003, och till stor förvåning för många sade folket NEJ. Nu väntar vi på att det ordnas en ny folkomröstning.

Danmark blev medlem i EEC/EG redan 1973. Sommaren 1992 fick danskarna rösta om Maastrichtfördrä-

get, inklusive principiellt om euron, och förkastade fördraget. I och med att danskarna beviljades undantag, viktigast var det som gällde EMU:s tredje fas och att förbli utanför, godkände danskarna fördraget i den folkomröstning som ordnades året därpå. Sedan lockades danskarna att godkänna euron i september 2000, men vidhöll då sitt NEJ. Statsminister Anders Fogh Rasmussen har i alla fall försäkrat att danskarna ska få rösta snart igen om euron, det blir tredje gången.

Trots att folket två gånger har förkastat eurovalutan, har Danmark i praktiken bundit sin krona starkt till euron. Danmark deltar i den så kallade EMS II, och får endast avvika plus minus 2,25 % från euron.

Finland övergick till penningunionen (tredje skedet) utan ens riksdagens beslut. Vår valuta har nog tidigare ibland varit bunden till EU:s kalkylmässiga valutaenhet (ecu) och efter det fritt flutit till det europeiska (!) valutasystemet ERM. Men 1998 konstaterade vår regering **sonika** att euron ingår i Maastrichtfördraget, trots att riksdagen och dess grundlagsutskott förutsatt ett separat beslut om ett eventuellt EMU:s tredje skede. Det här är historien om att euron med lögn och olaglighet blev officiell valuta i Finland vid ingången av 1999. Som penningmedel togs euron i bruk i alla euroländer 2002.

Global itegrationsdepression

Den nu rådande depressionen är också en integrationsdepression, men en följd av den världsomfattande integrationen. Situationen i Västeuropa förvärras av att valutan är övervärderad liksom under den förra depressionen, särskilt i förhållande till dollarn, men också bl.a. i jämförelse med Kinas valuta, beskrivs förhållandet mellan USAs dollar och euron detta årtionde. Euron stärktes mest mellan juni 2001 och juli 2008, – med hela 85 %!

På sju år borde vi således i **Finland** ha blivit nästan två gånger effektivare än amerikanerna för att bevara vår konkurrenskraft på nivån sommaren 2001. Om vi jämför med situationen i

dag är stegringen något mindre, 60-65 %, dock hög. Det är således omöjligt att påstå att euron är en stabil valuta. Propagandisterna har givetvis vänt resonemanget överända. Enligt dem förblir euron alltid densamma, medan värdet på jordens huvudvaluta den amerikanska dollarn varierar. Den flyter, uttryckligen i förhållande till euron, dess värsta konkurrent på världsmarknaden.

Från 1996 till 2001 steg dollarns värde med omkring 50 %. Detta hjälpte upp euroländernas ekonomiska tillväxt och också Finlands återhämtning från den tidigare integrationsdepressionen.

Människorna förstår – om de bryr sig det minsta om att tänka på saken – att en övervärderad valuta kan inverka på den tunga exportindustrin, i Finland framför allt på pappersindustrin. Detta har betonats bland annat i Handelsbankens översikt¹

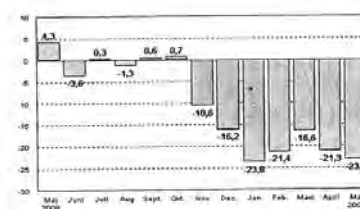
Det som inte förstås lätt är att den internationella handeln i dag är så fri att valutans värde påverkar all industri och alla kommersiella tjänster. Den inhemska produktionen konkurrerar varje dag i våra lokala butiker med exempelvis amerikanska och kinesiska varor.

Den internationella lågkonjunkturen slog ner på de nordiska länderna förra året, vilket syns här,

Statistikcentralen

Den säsongrensade förändringen av industriproduktionen (BCDE) från motsvarande månad året innan, %, TOL 2008

Finland

som ändringar i Finlands industriproduktion. Redan på sommaren gick vi på minus jämfört med föregående års motsvarande period, och på hösten var fallet redan omkring 20 procent. Sverige reagerade då på det enda rätta sättet genom att låta kronan devalveras i förhållande till euron med närmare 20 procent. Det undgick inte Finland helt från att lägga märke till.

Följden av Sveriges devalvering har

lärt finländarna och upprört dem på tre speciella punkter:

- Den svensk-finska skogsjätten Stora Ensos verkställande direktör meddelade redan på vintern att produktionen flyttas från Finland till Sverige. Den 23 juli 2009, alltså i år, omtalade han att åtgärderna har hjälpt dem men att de är otillräckliga och att det blir flera. Förlusterna i fabriker i Finland åter upp vinsterna på annat håll och det kommer vi (Stora Enso) att reagera på med fler åtgärder².

- Informationen om att Finland importerar sågvaror från Sverige. Det här är något oerhört, eftersom sågvirket "alltid" gått i den motsatta riktningen.

- Svensk konsumtionsmjölk har börjat säljas i den finländska livsmedelskedjorna.

Sverige drar nytta av situationen och förra årets lösgörande av kronan från eurokursen som Sverige tidigare ganska troget följt. Vissa har därför beskyllt Sverige för att handla omoraliskt.

Syns Sveriges fördel tydligt i statistiken över den ekonomiska utvecklingen? Icke, åtminstone inte ännu om jämförelse görs med Finland. Arbetslösheten har i båda länderna ökat under den nyaste depressionen, men i Sverige till och med mera än i Finland. Båda länderna har samtidigt grupper som inte alls lider av någon depression. Klyftan mellan de välmående och de fattiga växer.

Varför är nyttan av kronan osynlig i statistiken? Jag kommer att tänka på följande förklaringar:

1. Kursförändringen har inte ännu hunnit inverka ordentligt. Det är möjligt att statistiken korrigeras i fortsättningen. Sist och slutligen har valutorna inte varierat så mycket. Även om värdet på kronan sjunkit med 15-20 procent, är kronan i förhållande till dollarn fortfarande en dyr valuta. Handeln med det närbelägna grannlandet Finland påverkas av valutavärdet snabbare än handeln med fjärran länder.

2. Sverige producerar tunga investeringsvaror, och det finns inte nu efter-

frågan för dem på jordklotet. Det investeras inte nu och inte ens i en nära framtid, varför vissa väntar att Sveriges lyft ur lågkonjunkturen kan dröja längre än i andra länder. Om kronan sjunker ytterligare och staten ser till att byggandet främjas kan prognosen se annorlunda ut.

3. De svenska bankerna fick så stora förluster i Baltikum att det avspeglas på lånemarknaden och investeringarna i moderlandet Sverige. Detta är dock i praktiken av marginell betydelse.

Den danska kronan är fortfarande nära knuten till euron. Då Danmark under pågående depression också lider av ekonomiska svårigheter så skylls det förstås på den egna valutan och sägs att räddningen blir euron. Propagandan verkar i viss mån gå hem hos danskarna liksom hos vissa i Sverige och Danmarks statsminister har lovat ny folkomröstning om euron. Kan vi tänka oss en mer falsk politik?

Också den **norska kronans värde** har varit högt. Det har sagts att det beror på oljeinkomsterna. Några gånger har det förefallit mig att Norges regering inte lyckats försvara sitt land i förhandlingarna om fisket med EU. Eller har viljan fattats? Om ekonomin rasar på knä, får man också i Norge en revolutionär situation så att det blir lönsamt att ordna en folkomröstning om EU-medlemskapet på samma sätt som i grannländerna om EMU-medlemskap?

Norge har devalverat förra året, men experterna anser att den lindriga depressionen i landet är energisektorns förtjänst. Om investeringarna fortsätter planerat som förut, är det sannolikt att Norge klarar sig med små blyssyrer. Den revolutionära situationen får vänta.

Den starka norska kronan och de besvärliga transporterna till norr har redan länge gynnat de nordligaste byarna i Finland som inköpsställen. Särskilt den lilla byn Nuorgam i Utsjoki lever och blomstrar på grund av de norska köpresorna.

Islands egna ekonomiska svårigheter har så mycket varit på tapeten att

det avstår jag från att utreda här. Landets blivande valuta har det spekulerats i. Dollar har förelagts, eller samvaluta med Norge, euro har önskats och den egna valutan vill också många islänningarna ha kvar. Om det blir ett EU-medlemskap, betyder det samtidigt eurovaluta, en valuta finnarna har dyrköpta erfarenheter av.

Propagandamaskineriet

Av vissa orsaker har det lyckats dem att i Norden ständigt åstadkomma för EU-medlemskap positiva regeringar. Finland har under 20 år reagerats av tre jämnstarka partier, vilka vart och ett i tur och ordning bedrivit samma EU-positiva politik som åstadkommer ojämlikhet inom befolkningen. Ett parti har till synes ständigt stått i opposition. Det har visat sig behändigt, människorna har inte genomskådats politiken.

För att blanda bort korten och förvirra människorna har medierna behövts. Medievärlden är mycket koncentrerad i Finland. Södra Finlands och elitens värdegrund domineras av SanomaWsoy-koncernen, med huvudorganet Helsingin Sanomat. Koncernen äger också den andra av två kvällstidningar, en TV-kanal, landsortspress, specialtidningar, landets största förlag, en bokhandelskedja, och så vidare. Verksamheten utomlands, bl.a. i Östeuropa, är dock mera omfattande än den är i hemlandet.

Medierna behövdes också redan då befolkningen och beslutsfattarna skulle fås att gå in för medlemskapet på 1980- och 1990-talen. Det behövdes också så kallad forskning som gav stora löften genom medlemskapet. I början lanserades professor Paolo Cecchini, senare inhemska forskningsinstitut. Enligt denna forskning skulle Europa genom de fyra friheterna belönas med en jättetillväxtboom, och självklart skulle ju finländarna få komma i åtnjutande av den. I själva verket fick vi en integrationsdepression. Om den har det tigits effektivt.

Nuvarande depression som är en följd av den globala integreringen nådde Västeuropa i en period då dess huvudvaluta var sjukt övervärderad. Värst har de små nationella ekono-

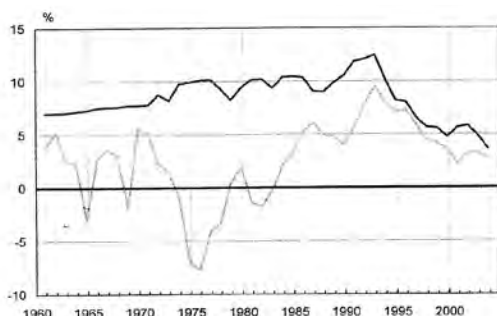

mierna blivit lidande, eftersom de i högre grad är utrikeshandelsberoende. Finland är just ett sådant land där exporten är 50 procent av bruttonationalprodukten (BNP). Före EU-eran var andelen omkring hälften av detta.

Alltså, vad påstår medierna?

De höjer den stabila valutan euron till skyarna och många finländare har låtit sig övertygas. Jag kunde bara gråta när ja läste kända ekonomijournalister skriva sådant i respekterade landsortstidningar förra vintern. Nu har skrytet med euron avtagit bland annat för att vissa företags- och bankers ekonomer råkat berätta att Sverige tjänar på sin krona. Enstaka kolumnister har börjat spekulera i depressionsstämningen, om eurosystelet kunde stupa? På Internet förs den här diskussionen, ett hälsosamt fenomen.

Tiden då vi hade eget mynt, markens tid, har kritiserats i Finland och det har hävdats att räntorna då var höga, men det stämmer inte att vi hade höga realräntor vilket kan ses här

nominell — real .....

Realräntorna var ibland till och med negativa och det var först den starka markens politik, det vill säga förberedelserna för våra integrationsavsikter och integrationsdepressionen som höjde realräntorna.

Nordens Krona

Det föreslås en enda valuta för hela jordklotet, men det finns också förståelse för nyttan av små valutor för den ekonomiska tillväxten. Den finländska välfärden har byggts upp med hjälp av devalveringar. Vi har kunnat se att på jorden har detta gagnat andra, eftersom högkonjunkturer alltid rått någonstans i världen och det funnits

ett lokomotiv för tillväxt på jordklotet. Om det finns bara en eller några valutor kan vi rentav råka in i en deflationsspiral så som nu skett i Japan. Samma hot vilar över Europa. Det förefaller inte att någonstans finnas tillräcklig efterfrågan för tillväxt.

I nuvarande situation kan vi se att det vore till fördel för de nordiska länderna att snabbt och bestående utträda ur sina eurobindningar och för Finland att bestående utträda helt ur euron. För de osjälvständiga finländarna kan det dock förefalla rentav skrämmande att återvända till den egna valutan. Då måste de ta ansvar. Som ett mellanting kunde vi tänka oss att bedriva nordiskt samarbete. Åtminstone Finland, Sverige och Norge är till produktionsstrukturen så lika att det inte kan bli fråga om sådana konflikter som inom euroområdet uppstod. Och varför kunde inte också Island platsa i sällskapet. Danmark kunde vara med eller knyta sin valuta till den nordiska kronan som extern medlem först. På finska ska valutan heta Mark om man så vill.

För länge sedan på 1960-talet fanns det i Norden ett allvarligt menat projekt för ett ekonomiskt samarbetsområde, kallat Nordek. Finland var slutligen det land som stjälpde projektet, men det är ett under om tanken på en nordisk valuta inte skulle ha lekt i mångens håg i Finland det här året. Tanken är så god att medierna inte vågat ta upp frågan alls. Åtminstone inte i Finland. Det vore på tiden att damma av Nordek, eller hur!

(övers. till svenska: Gerd Söderholm)

NOTER

1.Källa: www.handelsbanken.com/research Nummer 1, april 28, 2009

Konjunkturprognos

Finland: Ekonomin i fritt fall

De ekonomiska förhållandena i Finland förändrades dramatiskt till det sämre i slutet av 2008, på grund av en snabb försvagning på Finlands viktigaste exportmarknader. Fallande export speglar delvis karaktären av den pågående krisen där skuldnedväxlingen drabbar inköpen av varaktiga varor samtidigt som finansiella restriktioner tynger efterfrågan för investeringsvaror. Den starka euron har också bidragit till försämrad finsk konkurrenskraft

vilket i synnerhet drabbat pappers- och mas-saindustrin, som dessutom redan lider av globalt överutbud och finska kostnadsproblem. Teknologisektorn klarar sig inte märkbart bättre, produktionen i två huvudsektorer nämligen elektronik samt utrustning och mjukvara, fjäll i februari med 10 respektive 19 procent jämfört med samma månad 2008. Finlands export har fallit med totalt ungefär 40 procent sedan toppen i april 2008. Med tanke på den svaga orderingången går exportindustrin igenom en allvarlig kris som det kan ta längre att värka igenom än vi tidigare räknat med. De största riskerna får den finska ekonomin - en längre och djupare global recession med otillräcklig inhemsk efterfrågan - har helt klart materialiserats. Därför kommer Finlands BNP att falla påtagligt 2009 och riskerna ökar att 2010 i bästa fall kommer att kännetecknas av en medioker tillväxt.

2. Stora Enso januari-juni 2009

Tydlig förbättring av rörelseresultatet; stabilt operativt kassaflöde för tredje kvartalet i rad - kostnadsbesparingar i tidigt skede ger resultat

Meddelande från CEO Jouko Karvinen:

- För tre månader sedan förväntade vi oss att andra kvartalet 2009 skulle bli en upprepning av det extremt svåra första kvartalet.

- Vad som också är viktigt är att våra kostnadseffektiviseringsåtgärder under de två senaste åren nu ger resultat. .. Huvuddelen av det sistnämnda beror på de begränsningar vi genomfört i vår kostsamma finska tillgångsbas och att vi har flyttat ut de begränsade volymer till enheter med lägre kostnadsnivå.

Ändå är de genomförda och aviserade åtgärderna inte tillräckliga för att lösa problemen med externa kostnader som har gjort en del av våra tillgångar olönsamma, särskilt i Finland. För tre kvartal i rad har den vinst koncernen gjort utanför Finland till en stor del eller helt gått förlorat i Finland. Därför förbereder vi inte bara för fortsatta produktionsbegränsningar men även för nedläggningar av kapacitet i sådana verksamheter där vi inte kan se en snabb och tydlig återgång till positiv avkastning. Detaljerade planer kommer att aviseras separat så fort de är färdiga under tredje kvartalet 2009.

Samtidigt är det ett bevis om inget annat på att vårt tidiga beslut för två år sedan att lösgöra oss från den nordamerikanska verksamheten var ett korrekt beslut så att vi nu kan och kommer att både fortsätta med att optimera vidareutvecklingen av vår nuvarande tillgångsbas och att utforska nya strategiska tillväxtmöjligheter.

Finanskrisen gjorde EU interessant for Islands magtelite

Landets resurser er enorme i energi, fiske, jord og eventuelt olie på store deler av landet. Men nationen har vært uforsiktig de siste år

Bjarni Hardarson, Heimssyn

Kære frænder.

Mitt navn er Bjarni Hardarson. Jeg er en bokselger på Island men har også deltatt i politik og var en Alþingismann for fremgangspartiet i en kort periode. Sidenhen har jeg stått utenfor politiske partier og liker den selvstendigheten godt.

Generelt liker jeg selvstendighet og tror på den individuelle frihet, nasjoners frihet, tenkens frihet og den kulturelle frihet. Jeg tror at de store sosiale forandringer som er en følge av globaliseringen truer denne friheten og har haft en alvorlig effekt på den vestlige verden. Men det som jeg vil tale om her er det politiske klima på Island etter krisen og det forferdelige vedtak hos Islands riksstyre, Alþingi, at søke om EU-medlemskap. Dette vedtak er mitt primere æmne her fordi jeg tror at det blir dyrt for Island att bli en del af EU. Der blir Island aldrig til noget annet end en veldig perifer del som kommer at lide for de centrifugale krafter som finnes i all sosiale enheter. Da tar det ikke en lang tid til Island får en stilling i EU som andre, med full respekt, nordlige periferer deler av andre lænder.

Jeg kunne godt tale her om emnet som er det meste her i dag, nemlig energisamfundet og hvordan vi kan bruke naturkrefter som er miljøvennlig. Jeg tror selv at det er et viktig, et af det viktigste spørsmål for hele verden i dag og vi paa Island har en mektig kunnskap og mange spørsmål aa diskutere i denne sak. Jeg har selv vært meget kritisk naar saakalte miljøvenner styrte den Islandske elektrisitets produksjon fra vannkraft til underjordisk varmekildekraft, kanskje fordi jeg vokste opp i en liten landsby

paa Island som hadde i den tid meget vakre varme kilder men de blev alle ødelagt for drivhus - i den tid var den slags muligt uten aa spørre noen og enda skjer det i Island at svært vakre varme kilder er ødelagt og de er kanskje de mest spennende og uvanlige vi har i naturen. I de siste aar har det vært en diskusjon i Island om denne sak men i dag er det hele under en skygge af vaar selvstendighet og det er selvstendigheten i Island jeg vil diskutere her i dag.

Man kan ikke forstå det som har sket uten at sette det i historisk perspektiv:

For 110 år siden var Island en dansk koloni og ett av de fattigste land i verden. Det had vært noget fremskridt på attenhundretallet, men mye mindre en i de andre nordiske lænder. Fattigdom var mye utbredt og på hårde år led befolkningen grunn av kulde og sult. Næringslivet var enkelt og for de meste var islandske produkter de som behövdes på hjemmet. Om man går 150 år bak i tiden så döde folk av sult de fleste år – sånn hade det vært i århundreder.

Men intet av dette var på grunn av dansk motvilje. Tværtom var lændernes relationer i grunn positive og er det stadig som vi ser i det faktum at islandske barn lærer stadig dansk i skolen og Islænningsers syn på dansk og nordisk samarbejd er veldig positivt. Men den islandske fattigdom kommer sig fra det store afstand mellem det periferer Island og styret – og det blir samme sak om landet skall styres fra Brussel.

Siden Island fik sin selvstendighet 1918 har det blitt fantastisk økonomisk, kulturell og politisk fremgang

i landet. Island er nå på høyeste nivå i henhold til livsstandard, politisk frihet og undervisning. Dette selvom krisen har haft en uheldig virkning på landets økonomi og identitet. Landets resurser er enorme i energi, fiske, jord og eventuelt olie på store deler av landet. Men nationen har vært uforsiktig de siste år og ingen advarte os stærkere end præcis de som jobbede i bankerne hos vores gamle herreland, de i den Danske Bank. Men lidt om forhistorien og de årsager til at verdneskrisen ramte os så svært.

Selvom det var store fremskridt på Island i det tyvende århundrede så lå Island langt bag de andre vestlige land i henhold til næringslivets selvstændighed. Staten kontrollerte mye og næringslivets regelverk var ikke godt nok. Til dels skyltes dette hvor få Islænningsar var, men også at vi blev jastet inn i moderne tider fra at være en nation av primitive landbrugere og fiskere. Den farten som dette skjedde med fremkaldte utålmodighet, forbruk og forfineri både i det offentlige og den private sektor.

Sent i det tyvende århundrede bestemte de partier som da styrte Island at privatisere det meste av det som staten hade med ar gjøre. Det blev gjort hurtigt og uten grundig omtanke. På mange måter minder denne privatiseringen om prosessen i de østlige stater etter kommunsens fall. Dette blev til at enterepenörer og finansmenn uten skrupler finansierte privatiseringer med store lån og er nå for det meste fallit etter den globale finanskrisen 2008. Da fik vi se disse falske milliardærers bruk av utrolig uforskammede regnskapstriks, men grunn av det lille samfunn og deres venskap

med viktige personer har det islandske samfunns styre ikke magtet at ta fat på finansiell forbrytelse etter raset.

Dette ledde til stor vrede og demonstrasjoner høsten 2008 og folket tabte troen på at vi kunne styre os selve. Dette har EU-tillhengere brukt sterkt for å fremme sin sak og fremhæve at det er bedre at Island styres av utlænninger. De ser helt forbi det faktum at nasjonens historie rummer otte mørke århundreder da Island blev styret av en utlandsk magt som førte til at Island blev fattigere end noget annet land i Europa.

På Island har vi fire politiske partier som danner et grunnlag for det politiske samarbeid. De siste tiår har ett eller annet parti vært det femte, men inget av dem har blitt gammelt. De fire partier er Selvstendighetspartiet, som er et bredt høyreparti, Fremgangspartiet som er det ældste og begynte som et landbruks-centerparti, Samfylkingin som er socialdemokratisk og de Venstregrønne som er et radikalt venstreparti som legger stor vekt på økologi og henstammer fra de sosialistiske partier fra de tyvende århundrede. Hele den tid som vi har vært en republik har Selvstendighetspartiet vært det defintivt største parti og er nu det annet største med 24% af stemmer men har i lang tid hatt over en tredjedel. Socialdemokraterna som i dag har det største partiet på Alþingi med 30% af stemmerne har i mange år hatt som agenda att Island skal bli en del av EU. Inget annet parti har hatt denne agenda selv om en del politikere i andre partier har hatt samme mening individuelt. Eksempler er Hall-dor Asgrimsson som var formann for Fremgangspartiet og Torgerdur Katrin Gunnarsdottir som er varaformann i Selvstendighetspartiet.

Regeringspartiene selvstendighetspartiet og Fremgangspartiet som styrte Island fra 1995 til 2007 var mot tilslutning til EU men de fire årene før, 1991-1995, dannede Selvstendighetspartiet og socialdemokraterna en regering som inngik dem myt omstridde EÖS avtalen.

Da selvstendighetspartiet dannede en regering med socialdemokraterna 2007 blev det inforstått at henlegge

videre EU omtale til en kommite. En søkning var ikke aktuell.

Med bankrasen høsten 2008 grep socialdemokraterna chansen og sa til selvstendighetspartiet at den forrige avtalen om at sette EU på is ikke gjelte lenger. Selvstendighetspartiet hadde på den tiden en vanskelig krise om sit eget styre og store vansker på grunn av alle de problemer som fulgte bankrasen dersom partiet hadde vært det store regeringsparti i lang tid bakover. David Oddson som da var formann for nationalbanken var den kraftigste motstanderen til EU-tilhøring og den mann som hadde holdt kurs som formann for selvstendighetspartiet for nasjonelle interesser selv om mange røster innen for næringslivet stod mot. Da socialdemokraterna satte press på en ny kurs hos selvstendighetspartiet var det bare fire eller fem tingmenn i partiet som ville holde den gamle kurs, men de fleste var parat til å endre mening og det skulle diskuteres på partiets landsmøte. Før det skedde blev socialdemokraterna utålmodige og grunn av press fram demonstranter så avsluttet de sit samarbeid med selvstendighetspartiet. Deres samarbeid holdt op i begynnelsen av 2009 og det blev påbud om valg till våren og en ny midlertidig regering med socialdemokrater og de Venstregrønne blev dannet som fik støtte fra Fremgangspartiet som var og er det mindste af disse fire parti på Alþingi. Lissom før var det en del av kontrakten mellem partierne at EU saken fik ligge men Socialdemokraterna holdt dog fast på att medlemskap av EU var det eneste der kunne redde nasjonen fra denne finansielle ulykken.

Før valget var det helt klart at de to venstre partierne ville ha en felles regering selv om de var ganske uenige om tilslutning til EU dersom de venstre grønne stilte opp som den sterkeste opposjonen mot EU-tilhøring i valgkampen. Det stod klart for alle at de var veldig viktig hvordan stemmerne ville fordeles på disse partier og før valg viste meningsmålinger at de venstre grønne ville vinne en stor sejr og eventuelt bli det største partiet på Island. Om det hadde skjett ville det eventuelt ha betytt at EU-tilslutning

ikke hadde vært aktuell. Begge venstrepartierne vand en stor sejr, men Socialdemokraterna blev det allerstørste parti. De fik to tingmenn til med 30% af stemmerne og tyve tingmenn men de venstre grønne fik fem tingmenn til og fik 14 tingmenn. Selvstendighetspartiet tabte ni tingmenn, men to av dem flyttedes over til Fremgangspartiet. Det femte partiet på Alþingi som kaldte sig de Libarela og var mot EU-tilhøring forsvandt, men i stedet kom der et nyt parti med fire tingmenn som er på sikt ser ut til å være EU-tilhængere.

Fremgangspartiet har vært splittet i henhold til EU og har mangr EU-tilhængere. Partiet besluttet for første gang siste vinter at Island skulle sette inn en EU-søknad og resultat av valget dette vår blev tolket som en majoritet for EU-tilslutning på Alþingi dersom Socialdemokraterna har 20 tingmenn, det nye borgerparti fire stemmer og Fremgangspartiet ni stemmer. Dette er mye omstridt dersom man vet at minst fem af Fremgangspartiets ni tingmenn er motstandere av EU-tilhøring og bare tre av dem kan ses som EU-tilhængere.

Sånn var situasjonen når de venstre grønne og socialdemokraterna som nå har en klar majoritet på Alþingi forsatt sitt regerings-samarbeid. Man kan let se at i deres regerings-pakt droppede de Venstregrønne sin standpunkt og besluttet at støtte en EU-søking med Socialdemokraterna. Det beslut blev realisert for nylig på Alþingi der en EU-søknad blev bestemt med de Venstregrønnes støtte selv om en del af deres tingmenn som støttet søknaden sa at de var mot tilslutning til EU. Bare fire av de Venstregrønnes fjorten tingmenn holdt sit valgløfte at stemme mot EU-søknad, men mange af de ti lovede at fortsatt stå imot EU-tilslutning selv om de syntes de var nødt til at støtte en søknad nå.

Jeg vil ikke detaljere den debatt som har fulgt EU-søknaden på Alþingi, men en del av den var i den form at de som var i mot EU-søknad ville ha en dobbel folkeavstemning, det vil si att ha en folkeavstemning om selve søknaden men det blev ikke vedtatt.

De Venstregrønne har derfor gjort mange af sine vælgere svært misfornøjede. Men hvordan ser det ut utenfor Alþingi. Meningsmålinger viser at ett flertall er imot EU-tilslutning, men også att et flertall vill få se hvad der kann komme ut av en EU-sökning. Opposjonen mot EU-tilslutning er sterkere ude på landet, mer synbar hos de eldre, hos bönder og hos sjömenn en hos andre. Opposjonen er også stærkest i den politiske periferien, Hos de radikale venstre og höjre men mindre i midten. De som vill EU-tilslutning er mest de som jobber hos pressen, ledere for arbeiderlag, hos næringslivets talsmenn, univervistetsprofessorer og en del andre som medierne er duktige at plukke frem.

Kære gæster og nordiske venner
Året 1920 skrev den norske Johann Falkeberget *Bör Börsson jr.* Boken blev veldigt populær, enda mye populærere en forfatteren regnet med. Nå i slutten af den store finanskrisen er de sundt for oss i den nordiske kultur att slå dammet af denne historie som viser hvordan Bör som ikke kjenner sin plats synes at sine medborger er gammeldags og dumme men er dog selv den dummeste.

Og allerverst er Bör når han ser noe nyt som han ikke har sett för. Da blir han som en dum indianer i en dårlig amerikansk roman. Han selger sjælen for farvet glass. Denne Bör syntes han var en stor mann fordi han rejste til Trondhjem og drak brus med grossererne der. Ikke blev der værre da han rapede en guddommelig rap med lukt av alt det forenemme og fine.

Bör Börsson legger sig helt flad for magten og det er einget tvivl om at han ville være en tilhenger til EU i dag. Hvis vi forandrer Börs Trondhjem til Brussell i hans historie så ser vi det parallele ganske klart og man kjenner igen hans karakter. Vi som har stått på vagt for vore lænders selvstændighet, være det Island eller andre lender i Europa har fött höre at vi har en liten horisont og er gammeldags. Vi må være klar over når man snakker sånn om oss så er det Bör Börson jr. som snakker.

Nordiske noter

Flertal mod EU-medlemskab i Island

En opinionsundersøgelse, foretaget for tænketanken Andriki (Ånd) af Capacent Gallup og offentliggjort den 4. august viser, at der er flertal mod EU-medlemskab i Island. 48,5% er imod medlemskab, mens 34,7% er for og 16,7% ikke har besluttet sig. Hvis man kun ser på dem, der har taget stilling, er 58,3% imod medlemskab, mens 41,7% er for.

Den forrige måling blev foretaget først I maj, også af Capacent Gallup for den islandske stats radio, viste, at 38,6% var imod, mens 39% var for.

Kilde: Andriki. 4. august 2009

Språkforsvaret indklager den svenske regering for ombudsmanden

Språkforsvaret er en tværpolitisk forening, der kæmper for den fortsatte anvendelse og bevaring af det svenske sprog. Den stiftedes i 2002 som en privat hjemmeside. Nu præger foreningen den svenske debat med en bred vifte af initiativer. I de kommende måneder afholder den bl.a. seminarer om nordisk sprogfællesskab og om det svenske sprogs skæbne i EU.

Den 1. juli fik Sverige en ny sproglov. Språkforsvaret besluttede straks at afprøve loven ved at indklage de svenske ministerier for ombudsmanden. Årsagen er, at alle ministeriers mail- og hjemmesideadresser er på engelsk. Det vil så vise sig, om dette er i overensstemmelse med den nye lov. Klagen til ombudsmanden har fået en enorm omtale, og ikke kun i svenske medier, men også i f.eks. United Press International, meddeler Språkforsvaret i sit seneste nyhedsbrev (nr. 4)

Læs mere på www.sprakforsvaret.se

Klimaforum09 i København

Samtidigt med det officielle FN klimatopmøde i Bella Centret i København i december, er der et alternativt klimaforum i DGI Byen på Vesterbro, lige bag Københavns Hovedbanegård. Klimaforum09 arrangeres af en bred vifte af danske og internationale miljøbevægelser og civilsamfundsorganisationer. Frit Norden støtter Klimaforum09, der foregår i dagene 7.-20. december. Med boder, workshops, debatter og direkte videolink til mødet i Bella Centret, vil forumet fokusere på temaer som: en retfærdig og bæredygtig klimaaftale, bæredygtige energiteknologier, alternativ økonomi og bæredygtige levemåder. Som det ses, er det temaer, der i høj grad prægede årets nordiske folkerigsdag og dermed også præger artiklerne i dette nummer af Frit Norden. Vi håber derfor, at mange af vores medlemmer vil være inspirerede til at besøge DGI-byen i december og hjælpe med at uddele Frit Norden, med dets konstruktive bidrag til debatten om klimaløsninger.

Læs mere om Klimaforum09 på: www.klimaforum09.org

Nordisk Seminar '09

Nordisk Seminar (tidligere Café Norden) afholdes af Foreningen NORDENS Ungdom 2.-4. oktober 2009 i København. Seminaret skal samle ca 60 nordiske unge og vil foregå over en weekend, der bl.a. vil indeholde aktiviteter som debatter, foredrag, workshops samt visning af klip fra nordiske film eller kortere dokumentarfilm.

Læs mere på www.fnu.dk.

Islandske studerende får krisehjælp fra Norden

Godt hundrede millioner islandske kroner er blevet uddelt i støtte fra Nordisk Ministerråd til islandske studerende i Norden. I første omgang har 300 ansøgere fået støtte, heraf læser langt de fleste i Danmark.

Euratom og IAEAs dobbelrolle

Gullbjørg Røisli, sekretær i Fritt Norden – Norge

Euratom-direktiv 96/29 av 13. mai 1996, handler offisielt om å få en internasjonal standard for strålevern for arbeidere i atomindustrien og vanlige borgere. Og det er vel og bra.

Imidlertid tillater dette direktivet at atomindustrien kan uttynne radioaktivt avfall ved å blande det inn i vanlige avfallsprodukter eller bruke det i bygningsmaterialer, forbruksvarer eller militærindustrien. Det er også tillatt å blande det inn i gjødsel til matproduksjon.

Denne bestemmelse kommer klart til uttrykk i Euratom-direktivet, avsnitt 4, art. 6, hvor det framgår at stoffer som avgir radioaktivt eller "ioniserende" stråling er tillatt i forbruksvarer.

I den danske oversettelsen av direktivet (som ikke er oversatt til norsk) fremgår det at dette "er retfærdiggjort ved deres økonomiske, samfunnsmessige eller andre fordele i forhold til den sundhedsskade som de måtte forårsage".

Man er altså klar over at det kan forårsake helseskade, men av hensyn til økonomiske fordeler vil man likevel tillate det. Men man anbefaler i pkt. 3 a) "at enhver bestråling med henblik på optimering, må holdes på så lavt et nivå, som det med rimelighet er muligt under hensyn til økonomiske og sociale faktorer." Med andre ord: fortjeneste går foran hensynet til helse og miljø.

Der er fire unntak, nemlig matvarer, leketøy, kosmetik og smykker. Det er interessant at EU-myndighetene gjør unntak for bl.a. leker. Dette tyder på at de er fullt klar over helsefaren; at det er en økt risiko for kreft og andre sykdommer når en utsettes for radioaktiv stråling, selv i små doser, og de vegrer sig tydeligvis for å utsette barn for dette.

Atomindustriens avfallsproblem har aldri blitt løst. Det blir et stadig større problem etter hvert som 1. generasjons kraftverk nå legges ned, og nye bygges opp. De radioaktive materialene i de

gamle kraftverkene utgjør et alvorlig avfallsproblem.

Har Euratom-direktivet noen betydning for Norge?

Vi vet at Euratom-avtalen og de direktivene som kommer derfra, ikke angår Norge. Det gjelder også Euratom-direktiv 96/29 av 13. mai 1996, og det har aldri blitt godkjent i Norge. Men det viser sig, at direktivet har blitt brukt som modell for vår "Lov om strålevern av 12. mai 2000, om strålevern og bruk av stråling". Lovendringen begrunnes med å tilpasse lovgivningen til dagens behov og "få en norsk lovgivning som er i pakt med internasjonale prinsipper".

§ 20 lyder: Statens strålevern kan nekte import eller omsetning av ethvert produkt eller stoff og enhver vare som kan medføre en helse eller miljørisiko på grunn av stråling, forutsatt at dette ikke strider mot internasjonale avtaler som Norge er tilsluttet."

Dette betyr i klartekst at det er lov å innføre radioaktive produkter, selv om de medfører helse- og miljørisiko, dersom de kommer fra et land Norge har en internasjonal avtale med. På grunn av EØS-avtalen kan vi ikke nekte import av slike produkter. Men, siden Euratom-avtalen ikke er med i EØS-avtalen, hadde vi ikke trengt å bruke Euratom-direktivet som modell for eget lovverk.

Nei til EU vil arbeide for å få vore myndigheter til å oppheve/omarbeide de bestemmelsene i "Lov av 12. mai 2000 om strålevern og bruk av stråling", som innebærer en trussel mot helse og miljø og som åpner for import av forbruksvarer som inneholder atomavfall. I den forbindelse er det en selvfølge at det må kreves merking av alle forbruksvarer og bygningsartikler.

IAEAs dobbelrolle

Det internasjonale Atomenergibyrået (IAEA), som ble opprettet i 1957 som et

FN-organ, har følgende formålsparagraf: Byrået skal påskynde og øke atomenergiens bidrag til fred, helse og velstand i verden. Samtidig skal de kontrollere at hjelpen de gir ikke brukes til å framme militære formål. En slik dobbelrolle er umulig å oppfylle av flere grunner:

1) Organisasjonen har en viktig rolle i definering av hva som er en akseptabel risiko for stråling. Ettersom all ioniserende stråling innebærer helsefare, er slike strålevernstandarder politiske avveininger mellom nytte og risiko. En kan derfor si at disse standardene er politiske størrelser. De IAEA-standardene som ble gjeldende fra 1996, var et langt skritt i retning av å tilrettelegge for en deregulering av internasjonale strålevernstandarder. Dette ryddet bl.a. veien for det omstridte Euratom-direktivet.

2) Sivil atomkraft og atomvåpen henger nøie sammen. Hovedsaken er at alle atomkraftverk produserer plutonium, som kan brukes til atomvåpen. En av hovedoppgavene for IAEA er å fremme bruk av kjernekraft. Disse to oppgavene er ikke forenlige.

3) Selve prosessen for å produsere uranbrennstoffet som trengs til atomreaktorer er både forurensende og energikrevende. Atomvåpen og atomkraft utgjør et enormt sikkerhets og miljøproblem.

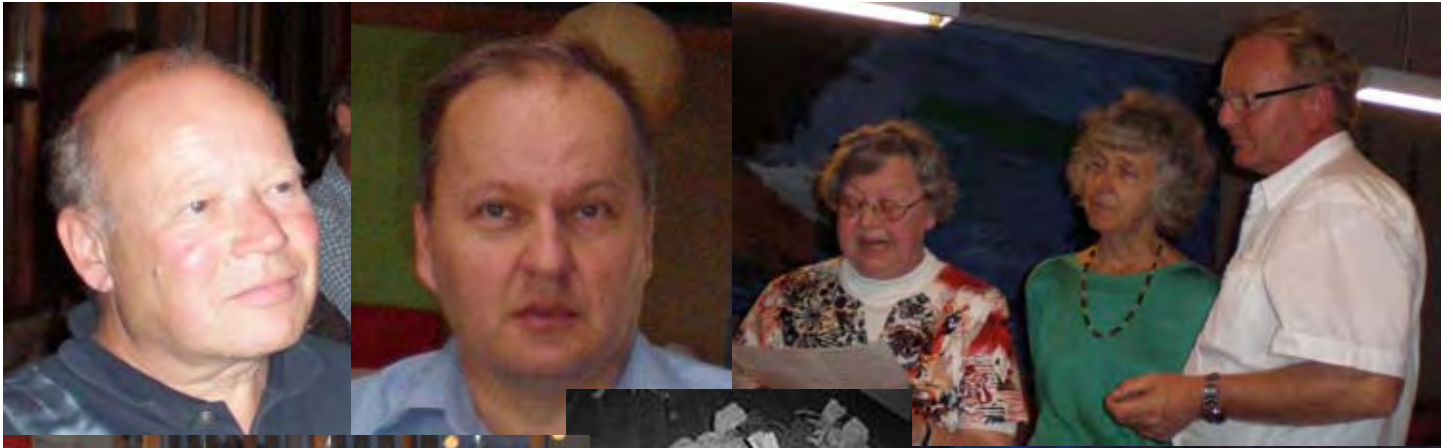
4) IAEA formidler billige lån til land som vil opprette kjernekraftverk, noe som er med på å bremse utbygging og forskning på miljøvennlige energiformer som vind- og solenergi.

5) Sist, men ikke minst, har man aldri kommet fram til en tilfredsstillende og sikker metode for å lagre atomavfall. Erfaring viser at noen slik metode neppe finnes med mindre det kommer til å skade miljøet samt helsen til arbeiderne i stråleindustrien.

Den form for lagring som Euratom-direktivet tillater, er i alle fall den verst tenkelige.

Kilder:

Euratom-direktiv 96/29 av 13. mai 1996
Lov om strålevern av 12. mai 2000
Bente Aasjord: "I helsen og miljøets navn? - deregulering av internasjonale strålevernstandarder." Publisert i "Internasjonal Politikk 4:2002" Norsk Utenrikspolitisk Institutt.
Eva Fidjestøl: "Uranvåpen. Konsekvenser for helse og miljø, Irak, Afghanistan og Balkan" Oslo, april 2005

Fattigdommen skal utryddes!

Nødvendige strukturendringer i det økonomiske system er nødvendige – ikke minst for å løse fattigdomskrisen. Men det må en folkeopinion til skal det lykkes. Og den er det hver enkelt av dere som må være med å skape, med engasjement i hver sitt kontaktnett

Ole Wiig, sosialøkonom

Gode nordiske venner!

Grunnen til at jeg i det forberedende arbeid med denne Folkeriksdagen foreslo denne programposten er: Å få slike strukturendringer er den viktigste oppgaven verden står overfor og dermed også for Norden. Og de nordiske land skulle være spesielt i stand til og være forpliktet til å gjøre en innsats for å få til slike endringer.

Før den nåværende økonomiske krisen satte inn var antall fattige i verden beregnet til 1 milliard – 1000 millioner. Et uhyggelig tall. Noen er mer opptatt av å diskutere hva fattigdom er. Det er lite produktivt. Uansett hva man kommer fram til, er tallene så enorme at forpliktelsen til å gjøre noe effektivt med fattigdommen er like stor.

Den nåværende økonomiske krisen har allerede til nå økt fattigdommen med flere hundre millioner. Ganske nylig har FN meddelt at det nå er 1 milliard, 1.000 millioner, mennesker i verden som nå sulter. Så det er ikke noen mild form for fattigdom det opereres med. Det er den aller verste: SULT.

Krisen rammer ganske hardt også på andre måter. Arbeidsledigheten som før krisen var på ca. 500 mill, har bare hittil økt med 50 millioner. Den rammer også Vesten, og da gjøres det en stor statlig innsats for å forhindre og bøte på denne virkningen. Og bra er det. Men utviklingslandene har små muligheter til å gjøre det samme. Den fra før store ledighet der øker også mest der.

Globaliseringen gjør at krisen, som hadde utgangspunkt i USA, har fått virkninger over hele verden. Den økonomiske veksten har stagnert eller gått tilbake. Verst har det gått ut over utviklingslandene som tåler det minst, og som har et sterkt behov for vekst skal de

kunne redusere fattigdommen.

Fattigdomskrisen kan ikke sees uavhengig av de andre krisene verden bakser med: klima-, ressurs- og energikrisen. Men muligheten for å løse disse krisene vil også være sterkt avhengig av hvilke endringer man kan få til i det internasjonale økonomiske system. Derfor må de sees i sammenheng med fattigdomskrisen, hvis løsning i hovedsak er et økonomisk systemproblem

Skal vi få fart i avviklingen av fattigdommen, må vi ha en sterk inntektsutjamning i verden med sterk inntektsvekst i utviklingslandene. Men da må ikke minst slike økonomiske kriser som den vi opplever, forhindres. Dagens krise er i utgangspunktet en finanskris, som vi har hatt mange av. Den verste var 30-årskrisen som dagens krise sammenlignes med.

Gjøres det ikke noe med det økonomiske systemet og de krisene det frambringer, vil vi få stadig nye finans- og realøkonomiske kriser, som vil gjøre det langt vanskeligere, for ikke å si gjøre det umulig, å løse de fundamentale krisene jeg nevnte, herunder fattigdomskrisen. I tillegg får vi en verden i enda verre kaos, strid og elendighet enn vi allerede har.

Det økonomiske system må reformeres ved at ÅRSÅKENE til at det nåværende system stadig frambringer nye kriser og ikke klarer å løse de mer fundamentale kriser, som fattigdomskrisen, må elimineres. Kort fortalt må det gjøres ved å reformere det økonomiske system til et system som kan gi bedre oversikt, kontroll, regulering, koordinering og samarbeid, nasjonalt som internasjonalt. Resten av foredraget kommer til å dreie seg om det.

La oss ta FINANSSEKTOREN først.

Finanssektoren er en helt nødvendig del av økonomien. Den skal forvalte og formidle pengene som realøkonomien skaper og bruker, vanligvis kalt kapitalen. Men i denne rollen er det mange vurderinger som skal foretas: risiko, utbytte, betingelser, varighet, sikkerhet m.fl.

Som ellers i vår nåværende kultur er det størst mulig utbytte som er målsettingen. Men her ligger også faren. I håp om å få størst mulig utbytte blir man fristet til å ta sjangser, spekulere, slå av på sikkerheten og lignende. Uredelighet og grådighet gjør seg også lettere gjeldende i en slik kultur.

Det synes nå stort sett å være enighet om at det var slike forhold som lå bak og initierte den nåværende finanskrisen. Jeg kommer tilbake til de spesifikke årsaker.

Krisen utvirket at det ble større forståelse for at noe burde gjøres, ikke bare på kort sikt for å avbøte skadevirkningene, men også på lang sikt for unngå nye kriser. Denne programposten foreslo jeg i januar i år fordi det allerede da var røster som betvilte nødvendigheten å gjøre noe på lengre sikt. Krisen var jo på retur – noen aksjer var jo begynt å stige igjen – og da var det vel ikke nødvendig å gjøre noe. Og denne holdningen er bare blitt verre. Nå er også maktgrupperingene trådt til med sine påvirkningsapparater: Media, tenketanker og lobbyister.

Det er ikke bare de privilegerte gruppene i dagens økonomiske system som forventes å ville gjøre motstand mot endringer i systemet. Det gjelder også alt for mange som av ideologiske grunner sverger til et ubegrenset fritt markedssystem, den ideologisk baserte markedsfundamentalismen, selv om denne er en forfeilet og ødeleggende ideologi.

Til grunn for ideologien ligger prisdannelsen ved den enkle byttehandel (en vare mot penger) på det lokale marked, som påstås kan gjøres gjeldende for hele samfunnsøkonomien. Det ideologene ser helt bort fra, er alle markedsfeilene, som f.eks. informasjonsmangel og informasjonsskjevheter, monopolmakt og markedsrett, som gjør at hverken delmarkedene eller økonomien som helhet fungerer slik markedsideologene forestiller seg. De setter også sin lit til "The Economic Man" – hvem er han? – ja til og med til en "usynlig hånd" som både gjør markedet effektivt og rettferdig.

Det hjelper dessverre ikke med slike metafysiske begreper.

Det som trengs er en konkret hånd som på grunnlag av samarbeid, lovfesting og regulering kan overkomme disse markedsfeilene

Den største politisk-økonomiske feilen

som ble begått i nyere tid, skjedde for 30–40 år siden; avviklingen av det økonomiske system vi da hadde, den såkalte BLANDINGSØKONOMIEN. Den var så vellykket og gav så gode resultater at denne perioden fram til begynnelsen av 80-åra har fått navnet GULLALDEREN. Den bygget også for en ikke liten del på markedet, men det var et regulert marked.

Som vanlig ble det etterhvert en del missnøye. Kritikken gikk mest på at det var for liten frihet, spesielt fra dem som ønsket full frihet til å tjene mest mulig penger uten sosiale og samfunnmessige hensyn og behov.

Frihetsbegrepet i den økonomiske og politiske debatt er sterkt missbrukt. Er den frihet som går ut på å tjene mest mulig penger, som nevnt like foran, viktigst? Eller er den friheten viktigst som gjør en fri fra fattigdom, arbeidsledighet, sult og husløshet?

Kritikken av blandingsøkonomien fikk gjennomslag i 70-80-åra, bl.a. ved hjelp av så tvilsomme statsledere som Reagan og Thatcher. Den siste kunne til og med påstå at det ikke finnes noe som heter et samfunn.

I stedet for blandingsøkonomien fikk vi da noe som ble kalt NYLIBERALISMEN, som bygges videre ut også i dag.

Den blir også kalt "The Washington Consensus" som jeg synes er mer treffende, fordi den viser mer tydelig hvem som står bak; pengemakten og korporasjonsmakten.

Med nyliberalismen fulgte avregulering, privatisering, full markedsfrihet, etisk og moralsk forfall og ikke minst større ulikhet, ustabilitet og kriser i økonomien.

Med nyliberalismen har fattigdommen økt og blitt vanskeligere å bekjempe, for ikke å si utrydde. Den er i hovedsak knyttet til utviklingslandene som lider mest av det ustabile og urettferdige frie markedsfundamentalistiske system, og som dessuten sliter med følgene av århundres imperialisme.

Fattigdomskrisen er en skam for den såkalte frie verden. Det hjelper lite å skryte av utviklingshjelpen på 0,7% som er den internasjonale målsetting. Selv det lille tallet er på langt nær nådd.

Det aller viktigste med en reform i det internasjonale økonomiske system er at det skal fremme en langt sterkere økonomisk vekst i utviklingslandene enn i verden forøvrig.

De nødvendige endringer som skal til, kommer jeg snart til. Men før det:

De spesifikke årsaker til dagens finanskriser.

Det synes å være alminnelig enighet om at den utløsende årsak til den nåværende finanskriser, var de amerikanske bankenes praksis når det gjaldt pantelån, ikke minst til låntakere som ikke hadde økonomi til å nedbetale lånet og betale påløpne renter dersom renten skulle øke, såkalte "subprime lån". For å sikre seg, begynte bankene å selge eller forsikre disse utlåne ved såkalte derivater, en slags obligasjoner, sammensatt av forskjellige verdipapirer, ikke minst de råtne subprime låne. De virket tillokken på kjøperne, selv om de var vanskelig å gjennomskue. Og de spredte seg også til Europa og brakte hele finansnæringen og etterhvert også realøkonomien i hele verden i vanskeligheter.

Etter hvert som det nærmest ble fritt fram å tjene penger på hva som helst, også i finansnæringen, oppsto det en rekke finansinstitusjoner med finansprodukter som ville være med på leken. Antall såkalte hedgefond og private dis-

posisjonsfond økte sterkt, i all hovedsak rene spekulasjonsfond som har påført realøkonomien stor skade. Alle disse uheldige sider i finansnæringens virke forut for og under den nåværende krise må rettes opp med en snarlig ny regulering. Dette er i første rekke en oppgave for de nasjonale regjeringer, men i et koordinert samarbeid mellom disse.

Men det VIKTIGSTE

for å hindre nye kriser, for å fremme en bærekraftig utvikling, for å jevne ut ulikhetene i verden og utrydde fattigdommen, er å få samfunnmessig kontroll over de grunnleggende faktorer som styrer det økonomiske system.

Det gjelder i hovedsak følgende.

Det må bli slutt på:

1. De frie kapitalbevegelser
2. De frie valutabevegelser
3. Skatteparadiser og skattekonkurransen mellom statene
4. Den frie investeringsvirksomheten. Investeringene må under samfunnmessig kontroll, spesielt til og fra u-land
5. Frihandelssystemet må justeres til fordel for utviklingen av u-landenes næringsliv, matproduksjon og andre samfunns-økonomiske institusjoner. Maktfordelingen i de internasjonale økonomiske institusjoner som WTO, IMF, WB, må endres. Det opprettes globale koordinerings-institusjoner under FN

Er det ren utopi å tro at det vil være mulig å få til slike endringer i det internasjonale økonomiske system som foreslått i disse 6 punkter? Alle som ikke vil ha endringer, og det er mange, særlig blant de privilegerte i vårt nåværende system, vil hevde det. Men historien har vist at når nødvendigheten og engasjementet er stort nok, er det mulig å få forandret systemer og regimer. Det siste var Sovjet-systemet.

Det er meget sterke krefter som vil motsette seg slike endringer. Men heldigvis, det begynner også å bli sterke krefter som går inn for det. En FN-kommisjon ledet av en nobelprisvinner har nylig kommet med en utredning som foreslår omtrent det samme. Men der må en folkeopinion til, skal det lykkes

Civil-militär samverkan – inom FN, NATO och EU

Ingela Mårtensson, Kvinnor för fred

Internationella fredsfrämjande insatser och återuppbyggnad av ett krishärjat land har alltid inneburit ett visst mått av samarbete mellan civila och militära aktörer. Men den civil-militära samverkan som nu diskuteras är något helt annat. Idag skapas väl genomarbetade system för hur en sådan samverkan ska fungera utifrån olika slags principer och riktlinjer.

Förenta Nationerna

FN har utarbetat riktlinjer för samordning av civila och militära insatser vid katastrofer. Det arbetet startade 1992 och ledde fram till ”Oslo Guidelines” som antogs vid en konferens i Oslo 1994. År 2006 uppdaterades riktlinjerna och 2007 gjordes en ny revidering. För FN:s humanitära insatser gäller tre huvudprinciper:

- Humanitet - mänskligt lidande måste avhjälpas varhelst katastrofer uppstår med särskild inriktning på de mest utsatta; barn, kvinnor och äldre personer. Offrens värdighet och mänskliga rättigheter måste respekteras.
- Neutralitet - humanitär hjälp måste ges utan att den tar ställning till någon part där det finns kontroverser av politisk, religiös eller ideologisk natur.
- Opartiskhet - humanitär hjälp måste ges utan diskriminering med avseende på etnisk bakgrund, kön, nationalitet, politiska åsikter, ras eller religion. Lindring av lidande får bara ta hänsyn till behov och prioritet måste ges till de mest utsatta.

FN:s civil-militära samarbete, UN Civil-Military Coordination, UN CM-Coord, omfattar informationsutbyte, förhandlingar, muntligt stöd och planering på alla nivåer mellan militära element och humanitära organisatio-

ner, utvecklingsorganisationer eller lokala civila samhället för att där det är möjligt uppnå respektive mål.

Nato

Atlantpakten började som en försvarsallians med principen att endast agera inom medlemsstaternas gränser till skydd för deras territorier. Den utformades i enlighet med FN-stadgan och erkände att ingen stat har rätt att angripa en annan bortsett individuellt eller kollektivt självförsvar.

1999 antogs det ”nya konceptet” med krishantering och kriget mot terrorism som nya strategiska uppgifter för Nato. Begränsningen till det egna området övergavs. Det nya uppdraget prövades första gången i kriget på Balkan, men avvek på en väsentlig punkt; Nato bombade Serbien utan FN-mandat, det vill säga i strid med folkrätten. Utifrån erfarenheterna av insatserna på Balkan utvecklade medlemsländerna formerna för civilt och militärt samarbete. Det resulterade i en doktrin, Nato Civil-Military Co-operation, CIMIC, som antogs i juni 2003.

CIMIC-doktrinen består av tre huvudfunktioner:

- Stöd till den militära styrkan - olika aktiviteter för att få support för den militära styrkan från lokalbefolkningen.
- Samordning av civil och militär insats, gemensam planering med civila aktörer för att stödja den militära insatsen.
- Stöd till lokalbefolkningen - till exempel expertkunskap, information, säkerhet, infrastruktur för att få stöd för den militära uppdraget.

I de flesta Natostyrkor finns solda-

Foto: Luise Hemmer Pihl

ter som är specifikt tränade i CIMIC. CIMIC är en stödfunktion till den militära insatsen och fungerar som en ”Force multiplier”, det vill säga ökar den militära insatsens effektivitet. Genom att skapa relationer med personer som arbetar inom frivilliga organisationer eller lokala myndigheter kan CIMIC-personal till exempel få reda på om det finns hot mot Natouppdraget. Därigenom larmas befälet som kan förstärka insatsen. Enligt doktrinen är det nödvändigt att skapa effektiva relationer med civila samhället. Befälet måste ta hänsyn till sociala, etniska, religiösa, kulturella förhållanden när man planerar militära operationer. Befolkningens uppfattningar och värderingar är viktiga för planeringen.

Likaså är det ett vitalt behov att översätta relevant information till CIMIC-kunskap. Därför har man skapat ett rapporteringssystem, CIMIC Reporting System, som ger möjlighet att utbyta information mellan CIMIC-personal från den taktiska till den strategiska nivån.

Civil Military Overview CMO är ett informationssystem med relevant civil och militär information som utvecklas av Nato i samarbete med civila organisationer.

Afghanistan Country Stability Picture, ACSP, leds av Natos International Security Assistance Force, Isaf, för att utveckla en geografisk databas. Basen innehåller strategisk information om utbildning, hälsa, jordbruk, infrastruktur, naturresurser, privata sektorns utveckling, säkerhet och socialvård. Informationen kommer bland annat från Provincial Reconstruction Teams, PRT, och NGOs.

Europeiska Unionen

I november 2003 antog EU ett dokument om civil-militär samverkan, Civil-Military Coordination, EU CMCO, inom ramen för Europeiska Säkerhets- och Försvarspolitik, ESFP. Alla EU-aktörer i en krishantering ska samordnas. Under Finlands ordförandeskap 2006 vidareutvecklades konceptet. EU CMCO står för strategiskt samarbete mellan olika aktörer inom EU.

CMCO ska inte blandas ihop med CIMIC som är en stödfunktion till den militära insatsen.

CIMIC ska bedriva operationellt och taktiskt samarbete med lokala myndigheter och NGOs utanför EU. EU CIMIC är identiskt med Nato CIMIC.

Sverige

På regeringens hemsida står: "Civil-militär samverkan i krishantering syftar till att öka samordningen mellan olika aktörer såsom militär, polis, biståndsgivare, enskilda organisationer med flera. Att satsa på denna typ av samverkan är en oundgänglig hörnsten i återuppbyggnaden av ett land, och ingår numera alltid i planerade fredsfrämjande insatser."

Regeringen anser att CIMIC har spelat en stor roll i fredsinsatser. "Målsättningen med CIMIC är att skapa förhållanden som stödjer genomförandet av den militära insatsen eller med andra ord en metod för att vinna förtroende och stöd för operationen. Den svenska Försvarsmakten tillämpar den CIMIC-

doktrin som utarbetats inom Nato och EU."

Sverige bidrar aktivt till Nato CIMIC genom deltagandet i Isaf-styrkan och Provincial Reconstruction Team, PRT. Det innebär till exempel att den svenska truppen söker kontakt med befolkningen för att skaffa information och rapportera till CIMIC-datasystemet. I CIMIC-uppdraget har också ingått att fungera som rådgivare till den afghanska militären. Sedan 2003 genomförs särskild CIMICutbildning. Den går ut på att praktisera vardagliga händelser inom CIMIC-området, till exempel samverka/samarbete dels med ortsbefolkningen, dels med olika organisationer och byråer/förmedlingar.

Det finns en stor skillnad mot hur samarbetet mellan militära och civila insatser fungerade tidigare. Nu underordnas det civila biståndet militära mål.

Läkare Utan Gränser är en av flera organisationer som varnat för konsekvenserna när civila och militära insatser blandas samman. I ett pressmeddelande (2007-03-29) skriver de: "Att blanda samman militära insatser och aktörer med humanitära, försvårar en redan kaotisk situation och förstärker bilden av att alla - civila som militära - är del av samma allians och arbetar mot samma mål. Därmed riskerar även hjälparbetare att bli måltavla för motståndare."

Vidare påminner de om "situationen i Afghanistan våren 2004 då USA-alliansen distribuerade flygblad med krav

på att civilbefolkningen skulle lämna information om talibanerna i utbyte mot humanitär hjälp. På flygbladen fanns en bild av en flicka bärandes en säck med vete. Avsikten var tydlig. Alliansen ville använda den humanitära hjälpen för att uppnå militära mål. Det var en oacceptabel attack mot humanitära principer vilket helt strider mot att behoven ska styra vem som får hjälp."

De har själva fått erfara hur attacker mot hjälparbetare blivit vanligare. Frida Lagerholm, inom Läkare utan Gränser skrev i SvD-bloggen svar på en ledarskribent som applåderat det svenska utspelet om att civila och militära insatser hör ihop - "en vanföreställning som blivit allt vanligare på senare tid bland framträdande opinionsbildare, representanter från Försvarsmakten - och även från Sveriges biståndsminister, Gunilla Carlsson som inte är främmande för att styra biståndspengar till områden där den svenska utlandsstyrkan agerar militärt, som norra Afghanistan idag".

"Humanitära hjälporganisationers möjlighet att arbeta i väpnade konflikter bygger på en klar distinktion mellan stridande parter och civila aktörer, utifrån humanitär rätt", enligt Frida Lagerholm. De humanitära hjälporganisationerna måste åtnjuta förtroende från myndigheters, allmänhetens och väpnade grupper sida. Detta förtroende är en förutsättning för hjälparbetares säkerhet och möjlighet att arbeta.

Men ännu viktigare är att verksamheten helt och hållet ska styras av humanitära behov. Politiska och militära hänsyn får inte styra vart hjälpinsatserna går.

Källor:

FN:s hemsida www.un.org
Läkare utan gränser: Svensk militär ska inte agera biståndsarbetare 2007-03-29 Nationell strategi för svenskt deltagande i internationell freds- och säkerhetsfrämjande verksamhet 2007-08-15.
Natos hemsida <http://www.nato.int/>
Regeringens hemsida www.regeringen.se
Seminarium 15 november 2008, "Svenska insatstyrkor och bistånd - komplement eller på kollisionskurs"
Wikipedia

Artiklen har tidigare været bragt i hæftet "Bistånd till krig" fra marts 2009"

Ingela Mårtensson og Ditte Staun diskuterer krig og fred og humanitet

EU och NATO - samma sak?

Samarbetet mellan Nato och EU kommer att förändras dramatiskt. Det borde vi diskutera

Ingela Mårtensson, Kvinnor för fred

Nyligen tog EU-parlamentet ställning till ett betänkande om "Natos roll i EU:s säkerhetsuppbyggnad" presenterad av den finske ledamoten (fd rallyvärldsmästaren) Ari Vatanen. Visserligen har parlamentet inte beslutanderätt i denna typ av frågor, eftersom de avgörs på mellanstatlig nivå. Men de åsikter som kommer fram i parlamentet visar på vilka stämningar som finns inom EU. I det här fallet råder ingen tvekan – EU ska fortsätta att militariseras och samarbetet med Nato knyts allt tätare. Vatanen slår fast att EU och Nato är grundade på gemensamma värderingar och att 94 procent av EU:s befolkning bor i Natoländer; 21 av EU:s 27 medlemsländer är med i Nato och av Natos 26 länder är 21 med i EU. Det är alltså svårt att hålla isär organisationerna.

Det betyder dock inte att 94 procent av EU:s befolkning är för Nato. Men i parlamentet hade Vatanen starkt stöd för en militarisering av EU – även av svenska parlamentariker. Trots att svenskarna är mycket negativa till Nato. När det kom till omröstningen om hela dokumentet så röstade Folkpartiets, Centerpartiets och Moderaternas ledamöter (utom Gunnar Hökmark!) för hela betänkandet medan Vänsterpartiets och Miljöpartiets representanter, några socialdemokrater och Junilistan var emot. Tre socialdemokrater tog inte ställning.

"Europas gemensamma försvar bygger på en kombination av konventionella och kärnbestyckade styrkor" står det i betänkandet. Det är samma formulering som Nato använder i sin kärnvapenstrategi. EU och Nato talar för hela Europa det vill säga även för

Sveriges del. I samband med en marin Natoövning på västkusten 2007 debatterade jag i radio med försvarsminister Mikael Odenberg. Jag frågade om Sverige står bakom Natos kärnvapenstrategi. Han valde att inte svara. Det är också ett svar.

Vänstergruppen i EU-parlamentet föreslog att formuleringen om kärnvapen skulle strykas. Olle Schmidt (fp), Lena Ek (c) och moderaterna var emot att ta bort förslaget om en kärnvapenstrategi för EU. Socialdemokraterna, bortsett Anna Hedh, valde att avstå från att rösta. Då ställer sig frågan om Centerpartiet, som numera accepterar kärnkraft, även är för kärnvapen? Och är socialdemokraterna inte längre emot kärnvapen?

Vänstergruppen hade föreslagit att parlamentet skulle uttala sig för att EU bör avskaffa kärnvapen på sitt territorium och verka för ett globalt kärnvapenförbud. Det motsatte sig den borgliga alliansens representanter.

Vatanen hade valt att även ta med förslag som ingår i Lissabonfördraget trots att Irland har sagt nej och ska tvingas rösta en gång till. För irländarna är neutralitet och alliansfrihet mycket väsentliga.

Solidaritetsklausulen är likvärdig med artikel 5 i Natofördraget, det vill säga det handlar om ömsesidigt försvar. Trots att Sverige ska vara militärt alliansfritt så har en majoritet i riksdagen, utom Vänsterpartiet och Miljöpartiet, inte haft några invändningar mot denna klausul.

I EU-parlamentet röstade de borgliga för och socialdemokraterna avstod. Inte har vi väl hört att socialdemokraterna haft problem med solidaritetsklausulen i Lissabonfördra-

get.

Vatanen föreslog att ytterligare fördjupa samarbetet mellan Nato och EU genom att inrätta permanenta samsamarbetsstrukturer. Hela betänkandet genomsyras av ökat samarbete med Nato och USA – den transatlantiska länken.

Vänstergruppen lade ett motförslag och "förespråkar en strikt åtskillnad mellan EU och Nato och motsätter sig utökat samarbete mellan EU och Nato särskilt genom främjande av åtgärder för att påskynda de så kallade Berlinplusarrangemangen, som inför permanenta samsamarbetsstrukturer och kräver ökade militära utgifter och investeringar från EU:s medlemsstater."

Som väntat röstade Olle Schmidt, Lena Ek och moderaterna för ökat Natosamarbete och mot vänstergruppens förslag. På andra sidan stod Vänsterpartiet, Miljöpartiet, Socialdemokraterna och Junilistan.

När jag läste Vatanens betänkande förvånades jag över förslaget att EU-parlamentet skulle ställa sig bakom en kärnvapenstrategi. För två år sedan intervjuade jag höga tjänstemän i Bryssel och frågade om EU:s syn på kärnvapen så blev svaret ständigt: "det talar vi inte om".

Nu har det gått så långt att EU officiellt godtar Natos kärnvapenstrategi och med stöd av svenska EU-parlamentariker!

Sverige har under många år agerat mot kärnvapen och mot militära lösningar på konflikter. Nu ställs allt på ända och svenska folket får inte veta att vi totalt ändrat kurs.

I parlamentsvalet satsar EU en massa pengar på att försöka få världens till valurnorna. Bland annat vill man ge sken av att det handlar om genmanipulerade eller ekologiska äpplen. Det är mycket viktigare än så. Ska Nato styra EU:s politik än mer? Frankrikes återinträde i Natos militära strukturer och den nya administrationen i USA talar för att samarbetet mellan Nato och EU kommer att förändras dramatiskt. Det borde vi diskutera.

Artiklen har tidigare været tryckt i *Kritiska EU-fakta* 113. maj 2009

Eftersendes ikke ved vedvarende
adresseændring, men tilbagesendes
med oplysning om ny adresse

Frit Norden

c/o Lerstrup

J.P. E. Hartmanns Allé 2B

DK-2500 Valby

Post kunde nr. 150011206

ÅRSMØDE FRIT NORDEN DANMARK

*Årsmødet 2009 i Frit Norden Danmark afholdes
LØRDAG DEN 19. SEPTEMBER
i DET FÆRØSKE HUS, Vesterbrogade 17A i København
(nær ved Hovedbanegården)*

Program

LØRDAG

kl. 11-12.30 **Officielt årsmøde**, herunder
beretninger fra formand, kasserer, bladredaktion og
webmaster, vedtagelse af regnskab og budget, drøf-
telse af det fremtidige arbejde, rapporter fra Frit Nor-
den Norge og Sverige samt valg af styrelse

kl. 13.30-18 **Offentligt møde:**
Klimaudfordringer i nordisk perspektiv
• ”Ungdommen og nordisk samarbejde”. Oplæg ved
Rina Ronja Kari, talsperson for Folkebevægelsen
mod EU og Ungdom mod EU
• ”Vestnordiske øsamfund, globale klimaproblemer,
selvstyre og det nordiske samarbejde”. Oplæg ved
Høgne Hoydal, partiformand, medlem af Færøernes
Lagting og Folketinget

• ”Vindkræfteventyret og de globale kriser”. Oplæg
ved Uffe Geertsen, miljøkonsulent, Det økologiske
Råd,

fra kl. 18.30 **Fælles spising og kulturaften i Det færøske Hus**
med Aviaja Larsen og Susaat Hansen: ”Mennesker
og ånder i Grønland”, historier, trommedans, ånde-
manerseancer og slåskamp

SØNDAG

kl. 10-13 **Ekskursion med nordisk relevans**

Deltagergebyr for årsmøde og offentligt møde, incl. kaffe: 70 kr.
Middag og kulturaften lørdag: 100 kr.

STØT

FRITNORDEN

i arbejdet for folkestyre og et frit
internationalt samarbejde med
udgangspunkt i nordisk menneskesyn
og fællesskab. Foreningen er
tværpolitisk og uafhængig af andre
organisationer.

Bliv medlem eller abonnent.

Nærmere oplysninger hos
landssekretær
Niels M. Uldall
Ringholmvej 4, 1.th.
DK-2700 Brønshøj
uldalljur@yahoo.dk

Eller hos formændene:

Frit Norden Danmark:
Jesper Morville
Christianshvillevej 3, 1. sal
DK-2920 Charlottenlund
tlf. +45 39 63 35 37

Fri Norden Norge:
Peter Ørebech
Skjelnavn. 23
N-9022 Krokeldal
peter.orebech@nfh.uit.no

Fritt Norden Sverige:
Jörgen Bengtson
Långholmsgatan 16, 5 tr
Se-117 33 Stockholm
tlf. +46 (0)8 720 20 23

Eller besøg vore hjemmesider:

www.fritnorden.dk
www.fritt Norden.no